

ACC. N:R M. 15289: 1-11.

Landskap: Skåne Upptecknare: Mätty's Fräbo, Lund
Härad: Ingelstad / Bana Berättare: August Ingemansson
Socken: Kalleberga / Tottarp Berättarens yrke: smedmästare
Uppteckningsår: 1961 Född år 1889 i Kalleberga

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Smeden. s. 1-11.

Lu F 111

Jag är född 1889. När det var nya år, så skulle de vakta gäss ute på Ostersjöbackarna och där gick jag tre år. Det var samma bonde, snällt folk var de. Det olyckligaste var det, att man inte hade någon klocka på den tiden. Utan man satt en käpp i marken: hur solen lyste på käppen visade det hur mycket klockan var. Nu är det snart middag, vi skall gå hem. Men en dag klickade: jag kom hem redan klockan 10. Då satt folk där och skalde potatis: vi skulle haft potatismus till middag. Och det var min förtjusning, tyvärr. "Fåg, är du här, vad vill du ha?" Ja sade jag, det är väl middag. Vi bara började skala potatis - sade Berta. Men du kan ha en smeka /smörgås/ med dig, så fick jag en smeka med mig med fläsk och korv på. Och så måste jag lufsa tillbaka till min gåsaflock. De visste det ju, att tiden inte var inne, annars hade de flygit hem. Jag gick tillbaka med förkrossad själ: potatismusen det fick jag inte. Jag fick inte mat på den dag innan det blev kväll naturligtvis. Jag var här tre år hos denna man. Jag hade ett hundral gäss att vakta och aldrig slagit ihjäl en enda. När det tredje året kom ville Anders Nilsson behålla mig. Men jag tyckte att det var inte roligt att gå där i backarna: man såg varken folk eller färg. Och där hade jag ennan uppgift att sköta: det var sand därnere, man fick hämta sand därifrån mot en viss avgift, det var 25 öre per lass. Ibland kom det någon bekant som ville snacka med pågen. Men sådant förekom mycket sällan. Och det var inte heller någon lång resonemang. "Du skall ^{ha} bättre arbete än du tidigare haft" - sade lantbrukare. "Vi har två drängar, två pigor, det blir trevligare för dig." Och det var trevligt också. Jag tog platsen. Jag var där två ^{år} då började läsa jag på hösten. Då var 14 år gammal. Då fick jag för mig att jag skulle bli smed.

Jag tyckte att det var rätt så skojigt att gå och titta på smedjan. Som barn sprang vi alltid omkring smedjan. Ibland fick de brokiga kråkar och skor. Så sade min fasters man

- han bodde inte mer än 100 meter från mitt hem - "vill du inte bli smed, jag kan knappt arbeta mer och vi behöver en hjälpare". Jag började hos honom, men slutade hos hans som som övertog smedjan så småningom. I första veckan sade han "du får skaffa dig fårskinn så att du skall förkläder, för att du inte skall bränna kläderna". Jag gick till en garvare och frågade honom om jag kunde skaffa mig ett fårskinn. Min mor sydde det för mig. När kom mina kamerater jag var så stolt. Jag var klädd i fårskinn och jag var smed. Själva upprinnelsen till yrket vet jag inte: det var intresset utav man hade och tittat på då.

Det första arbetet var att dra bälgen. Jag måste stå på en hästskosömmlåda för att räcka ambolten. Det gick bra, kraften den fanns ju. Jag där tre år. Jag 15 kronor om året och ett par träskor. Arbetstiden: på morgnarna var det inte så farligt. Det var lata: det var religiöst folk där. På morgnarna var det inte så kinkigt: vi hade mycket läsmöte på detta ställe. De höll på länge, de skulle ha frukost och kaffe. Under tiden vi arbetade i smedjan, men gjorde inte så mycket. Men det var värre på kvällarna, då höll vi på till klockan 7-8. En gång minns jag, det var i första året, vi var inne sen på kvällen. Så sade sonen: "mamma, du får bjuda oss en kopp kaffe för vi kom överens att arbeta hela natten". Det 10 på kvällen. Då var jag trött på länge sen. Vi drack kaffet och gick ut igen. Men jag stack efter en stund. Dagen efter satt vi vid frukostbordet så sade mästarren som: "ja, under pappas tid han skulle ha smakat käppen om han hade stuckit hem på det viset."

Där hade vi en gammal smedja. Den var i förbindelse med huset. Det var en farstu emellan. Det berättades att min far:s syster hon hjälpte till också i smedjan. Hon drog bälgen och band ett snörre vid vaggan och drog bälgen och vaggade ungen om den skrek för mycket. De hade flera ungar. De var de barn som var äldre än jag då. Efter tre slutade jag

där och flyttade till en plats som hette Övreby. Där var en smed som hette Svensson. Han var en liten gubbe som stod där. Han hade en liten avbalkning för sig själv. Han stod där och smidde allt småsaker. Han hade en smedja också, där gesällerna fick arbeta. Vi var där tre stycken. Han smidde inte så mycket: han var en liten gris, han festade för mycket. Han kom hem från bönderna och var alltid lite full. Vi skulle blåsa i fyren när han in i dörren, han skrek, ville ha sitt järn att arbeta med. Då skulle vi sätta upp ett väldigt bålloch lägga in en två och halv tums fyrkant kloss i fyren och värma. Den skulle han smi. Det huvudsakliga var då (då smidde vi tre: en smideshammare och två släggor) att hålla takten: ..-/ ..-/. Det gjorde vi så att klingade i hela by. Det tyckte han mycket om att höra. Om järnet blev kallt så måste vi värma upp igen och hålla på med det likadant. Jag stannade inte längre där än ett halvt år. Annars var där snällt folk. Han var ogift och modern och fadern levde. Han stod i sin lilla avbalkning och tjänade en liten extra som han kunde leva på. Modern skötte hushållet mycket prägtigt. Han gjorde här såna här sockertängor, de klippte socker med den på den tiden. Han gjorde det nästan utan verktyg: han hade bara filar. När han hade dem färdiga var de riktigt snygga. Han hade inga maskiner alls. Vi hade inga maskiner hos min kusin heller. Allt arbete var för hand.

Man tänker sig idag hur kunde man hamra fjäderbladen. Fjädrarna smidde vi själva nämligen. På den tiden lastade man inte så mycket: ett par tusend kilo på var vagn. Men det var 8-10 fjäderbland under varje vagn. Och smidde själv axlarna. Även fjädrarna: det var ett styvt arbete. Svåraste var att slå ut fjäderstålet: de var två och kvät tums femsxtionde fjädrar. Det skulle arbeta en slägga och mästaren *hanvade* själva. Vi skiftade att slägga där: min kusin och jag. Han måste slå en del och jag en del. Under tiden han slog värmd

han och tvärtom. De skulle arbetas ut senare i en enda värme. En enda fjäder tog inte mer än fem minuter. Men sedan ju tunnare bladet blev desto svårare blev det att breda ut.

Bladet blev 3 mm tunnt. Då gällde det att slå med släggan med väldigt kraft. Det var just detta arbete som vi hade tänkt oss hålla på med hela natten. Ibland hade mycket arbete, för att vi gjorde mycket vagnar där. Han var mycket duktig vagnsmed: vi gjorde lastvagnar och åkvagnar. Han gjorde fin bindare också. Jag var 14-15 år när jag såg den första bindaren. Han hade en distrikt på flera mil när det gällde vagnar. Det är inte så enkelt och smi ut vagnen på en gång. Jag arbetade hos smeder sedan, där var så, att man fick mejsla och kryssa och fila efter att man smidde ut en bit. Annars var det inte snyggt. Han smidde biten lika vackert ofilad. Han var smed i bland smeder. Han fick bra betalt också: man kallade honom för guldsmed. Han var liten och hjulbent.

På våren var det huvudsakligen redskap som skulle ses över och repareras. Klösar, harvar, klösharvar (sånt har vi gjort nya). Sen kom hösten. Då var det mera lungt. Då gjorde vi huvudsaklige vagnar. Och även på vintern. Vi gjorde 14-15 vagnar om året. Allt beslag gjorde vi: men vi köpte lykthållarna. Och ibland fotstegen. De köpte vi hos järnhandlaren i Ystad. Fotstegen hade en form av hästsko. Det fanns knoppar på den att den inte skulle gnida. Men för övrigt gjorde han allt arbete på vagnar. Då kunde bränna ihop en vang på 14 dagar. Man kunde inte hålla på med samma i längden: det kom alltid något in, som skulle genast göras vid. Folk var försiktiga på den tiden: de kom med sina redskap redan på vintern att få dem färdiga innan vårarbetet var kommet. Och om vi hade tid då gjorde vi sådant vid sidan. Han hade kinkigt med tiden för att han hade vagnar som var beställda två tre år innan. Om jag minns rätt, en vagn gick

då på 170 kronor. Den lastade då 1700 kilo på. Efter 1908 kom regeln att hjulet skall bli bredare. Det berodde på att landsvägarna höll på att bli förstörda av de smala hjulringarna. Jag minns så väl: jag arbetade då hos en smed i Löderup som hette Lundin. Det var just då, när en par gesäller stack i väg från honom. (De fick jobb på sockerfabriken att fila knivar och de hade bjudit på högre lön.) Han var en ståt kraftig gammal man. De breda hjulringarna kom just då. Han hade två stycken vagnar färdiga och då gällde de att ringa om dem. Han frågade mig om jag kunde göra det? Han var en sträng man, som man inte vågade skoja med, han var visserligen inte mycket i smedjan för att vi arbetade där 7-8 stycken. Då hade jag stått som andra smedare rätt mycket vid fyren. "Du skall få hjälp till" sade mästaren. "Men lärlingen var en klen, kraftlös pojke. Och dessa hjulringar vägde då 46 kilo. Den har respekt med sig. Jag försökte ensam: mästaren stod där hela tiden och tittade på. Och det gick bra. ~~Satt~~ Jag satt ihop ringen som om den hade varit en smörklicka så smal de ihop. Den som blev stor, den var jag. Jag ~~kl~~karade alla 12 hjulringar. Då behöver jag inte annonsera efter folk, sade mästaren då, du kan stå vid fyren sade han. Men när hösten kom stack jag ~~o~~ckså med de andra två gesäller. Jag har inte sagt upp: det var ju fräckt. Men man förstod inte då, att man skulle säga upp. Och vi cyklade. Och en av gesällerna (som var ledare på gruppen) gick till en skräddare som hade Sydsvenska på den tiden. Den var en vanlig tidning som folk annonserade i. Det stod där att det skulle bli upprop på tisdag. Vi cyklade hela natten och kom till Malmö klockan 6 på morgonen: vi var trötta som slavar. Vi kom till Arlöv och ställde oss i kö där. Jag trodde inte att jag skulle arbeta där. Men jag fick jobb ändå. Dagen efter tog vi tåget tillbaka. Jag kom hem och berättade för far att jag fick arbete på det sättet. "Hör du, sade han, vet du vad du skulle få?" - "Du skulle smaka den här käppen" -

sade han. "Om du lämnar en smedja på det sättet kommer du aldrig in en bra smedja" - sade han. "Det är skam att du gör på detta vis." Men jag stuntade i det hela. Efter ett par dagar började jag på det nya stället. Och julen kom åkte jag hem. Då frågade far: "nå, har ^{du} tjänat mer på detta än du hade stannat hos Lundin?" - "Ja, fader, sade jag, det har jag." För jag var skyldig skomakaren 8 kronor, : jag hade svårt att betala. Nu kan jag betala det." Då tog jag fram min plånbok (jag hade varit sparsam alltid) och visade mina 380 kronor. Och ändå hade köpt en liten present åt far - en klockkedja och en urna (namn och dagen på) åt mor. Och jag köpte en överrock och andra extra. Ändå hade jag så mycket. Då klappade gubben mig på axlen: "du är duktig pojke." Då gick han på gillen. Dagen efter kom han hem och berättade att Lundin från Löderup var också med om gillen. Du kan cykla dit och prata med honom i dag! Jag gjorde det och var hos ^{honom} i flera omgång. Sista gång~~x~~ arbetade jag hos honom så sent som 1921 - innan jag flyttade ~~jag~~ hit. Jag skulle ha blivit i kompanion med honom. Jag ^{var} inte alls ute efter hans smedja. Men jag var intresserad av en smedja i Valleberga. Men gubben där visste inte hur mycket han skulle ha för den. Vi körde dit tre gånger men det blev aldrig någon affär.

Då hade jag mina svärföräldrar i Löderup på den tiden. Jag trivdes inte där. Då träffade jag Lundin igen. Jag skulle ha åkt med tåget till Valleberga. Det var 1920 på hösten: de hade så hårt år då. "Jag är för gammal, sade han, jag skulle gärna vilja ha dig i min kompanion." Pengar behöver du inte, sade han, jag skall föra böckerna och du skall arbeta därinne i smedjan. Vi snackade hela förmiddag och kom överens. Så kom jag till min fru, hennes mor. "Aldrig i livet skall du gå in på det" - sade de~~m~~. Den hela blev omkullkastad. Jag fick aldrig den smedjan. Jag fick den här i stället. För all del: det var lika bra. Det var 1920.

Jag hade varit här innan och tittade på smedjan. Jag behövde ju flytta. Pengar hade man inte så mycket på den tiden. Man fick visserligen borgar om man ville låna pengar. Det blev affär här, svärfar hjälpte mig med pengar. Vi flyttade hit.

Det var bara tre kunder när jag flyttade hit. Det var inte mycket att bygga på. Det var hårt. Men efter hand kom bönderna och det gick bra. En del var mycket snåla av dem. Då kom en period när de snackade om vagnar. Jag hade en bra kund som bodde här nära. En dag kom han till mig och jag sade: "hör du, jag hade läst en artikel om gummivagnar, praktiska saker. Skulle inte ha en sån?" "Kan du göra sådana?" - Jag skall försöka - sade jag. Jag gjorde vagnen till honom. Den var den första gummivagn här i trakten. Bönderna förstod sig inte på däcken: om det var bara fyra däck så trodde de att det var bra. Men så småningom blev de erfarna. Den gummivagnen slog genom här. Så att jag behövde inte annonsera den. Den första vagnen jag gjorde med gummihjul hade riktig framgång. När den första dagen körde drängen ut med, träffade han direktören som fragade efter tillverkaren. Han körde med bil och backade tillbaka (han var från Lund). Jag ringde dagen efter till mig och fragade om jag kunde göra en gummivagn till honom. Då hade jag en skrothandlare i Malmö som hette Jönsson där jag handlade axlar och hjul. Då frågade jag: "hör du, om jag skulle vilja ha flera axlar, kan jag inte få lite rabatt på den?" - Det är klart, du skall ha - sade han. Jag fick 800 när vagnen blev färdig. Men jag lämnade 300 kronor bara i Malmö. Det gick bra: jag hade två söner som var hemma på den tiden. Och hade vi också ett par främmande. Jag annonserade ändå i tidningen, men det var hellre för högfärdighetens skull - inte för någon nytta. Jag hade ju arbete så mycket jag ville. Det var 1936. Vi har gjort vagnar nästan för hela Skåne. I Hälsingborg, (sydöstra)

(Slut)

var det en bonde som ville ha tre vagnar. Sockerbruket i Malmö fick fyra. Sedan ville ha gummivagn varenda bonde. De tyckte om gummivagnar för att den var större, de kunde laste mer på den och det gick lättare på vägarna. Ute på marken var det säkert inte lättare. Det sade smederna när de kom: "du arbetar på din egen undergång sade han- Thulin. Men något annat hade jag inte att göra. Och pågarna växte till.

Jag handlade hela tiden hos Jönssons i Malmö. Det var då mycket tyskt järn. Och så hade vi plattorna emellan järnet. Men de gamla smederna de slog ihop hjulringarna utan plattan. De klövde järnringarna. Det var ju ~~tyngst~~, det var ju arbetsamt. Ibland hände det att jag satte en hästskospets in i tre-åttabit. Det gick då dubbelt så fort. Jag behövde då inte ha värmen så hög, än utan plattan. Det kom under krigstiden när det dåliga järnet kom. Jag har smitt hjulringarna ihop med den även för en annan gammal smed som hade inte använt den. Men jag hade mycket nytta av dem.

Hästkoningen också var viktig här. I regel fick vi hålla upp själv. Frambenen åtminstone. Bakbenen vill man helst slippa. Det var så med bönderna, att de ville slippa helst. De tycker om att stå vid sidan och titta på. Man kunde inte hålla foten i en etapp: man behövde springa ifrån och ändra på skon. Och lyfta benen på nytt. Jag hade en ambolt i regel vid sidan om. Vi hade en skostall och det var en gammal ambolt där. Man kunde mycket väl rikta om skon där. Men det hände rätt så ofta, att man fick släppa ner foten och upp igen. Bakbenen är besvärligare: därför har jag dålig rygg. Jag ^{har} ont i ryggen ända upp till nacken. När jag var lärling då hade vi inte så många hästar att hålla med sko, men det fick vi hålla ~~hålla~~ upp. Jag minns att min far kom ned i smedjan en gång (han var så intresserad av den)

- då hade jag varit där tre-fyra månader - (då var det så på den tiden, att mästaren eller gesällerna skulla bara spika upp skorna och lärlingen skulle häfta) och jag kände mig så stor och duktig för att kunde häfta skorna på en häst. Då fick jag själv hålla upp frambenen också. Då var jag inte mer 15-16 år.

Jag har gjort mycket eggverktyg. Brödknivar huvudsakligen. Vedkniv: det var inte frågan om att köpa en vedkniv hos järnhandlaren. Det gjorde smeden. Jag tror att det kostade en krona per varje. Sånt gjorde vi alltid på beställning. Det var järn på både sidor och järn på mitten. Sedan smidde vi ut dem och svetsade ihop. Till slut fick man fila dem. Man skall hädra dem också naturligtvis. Den stoppades i oljebad. Jag har gjort yxor också, gamla bilyxar men vi hade inte mycket beställning på dem. Gjorde ~~xx~~ bandknivar också, men inte på salu. Det var inte härnere några smeder som gjorde eggverktyg på salu. Vi var specialister på vagnar: här ligger Skåne långt före. Vi låg långt före mellersta Skåne när det gäller vagnar, redan för 40 år sedan. Vi gjorde starkare och trevligare vagnar. Jag har tänkt för mycket: varför inte satte ut min mästare sitt lilla märke på knivar. Han hade inget intresse av det. Till en yxa använder man likadant järn och stål: i samma proportion. Järn utvändigt och stål i mitten. Men yxa är svårare att tillverka. Vi arbetade för byggnaderna också, men inte gammalt beslag. Vi gjorde bara vanliga klinkor och gångjärn. Sedan gjorde jag många gammaldagsbeslag. Jag har gjort många järngrinder också i Åkarp. Många som ville ha lite extra beslag på grinden. Ljustake har jag gjort en hel del. I första åren, när jag stod här på höstarna fram till julen man hade ingenting att göra. Då var det en fru som kom till mig och frågade, om jag kunde göra ett ljustake åt henne. Jag har gjort ett par stycken åt henne. Någon har sett dessa och jag fick beställning igen

på dem. Jag har gjort sedan flera hundra. Ett stycke gick på flera värma. Och den skulle svetsas också. Tre svetsar.

Min lön var inte så mycket som lärling: 15 kronor och så ett par toflor. Det var bara i de två första åren, det tredje året hade jag en konformationskostym. Jag minns inte om jag hade tofflor ändå. Att få en konfirmationskostym var nog inte vanligt. Den första gesälllön jag hade, var tre kronor i veckan. När jag flyttade den första platsen då fick jag sju kronor i veckan.

Jag har aldrig gjort gesällprov. Jag hade en kusin han hade arbetet i Hälsingborg hos en ^{här} heter Sjöbäck, han gjorde ett stiligt skruvstycke som gesällprov.

Lärlingarna bodde ganska primitivt. När jag gick i lära, då bodde jag hos mina föräldrar alltid. Då behövde jag inte rum där i smedjan. Men när jag kom till Övrebyn - den första plats jag hade som gesäll - då hade vi ett rum i smedjan i hörnan. Där var så att vi kunde elda där. Det var bra efter dåtida förhållande, tycker jag.

Vi samlades vid smedjan på kvällarna: drängar och pigor. Det var inte ovanligt att där kom ett par tre stycken flickor och satte sig och pratade. Det gjorde mycket antagligen, att vi arbetade så länge på kvällarna. Det var tänt i smedjan och därför rusade dit ungdomen. Och sedan allihoppa gick in i kammaren och spelade kort, spelade "tolva" eller "sista stöjk". Om de inte hade något ärende kom de ändå och resonerade. Tänk, jag har min bästa kund härnere, jag hade bott här nu i tjugo år, han var en av mina bästa kund som jag ofta kunde låna pengar ifrån. Det är klart att man höll sällskap med sådana kunder. Det gick inte en enda dag under tjugo år att han inte var här. Han var stor kund, hade 13 hästar och lät göra rätt mycket. Ibland kom han 10 gånger om dagen.

Det kunde vara besvärligt med kunderna då och då. Men man får vara litet diplomatisk. De prutade och krävde för mycket. Ofta var man tvungen att ge efter, arbeta kanske billigare som man kunde ta igen hos en annan. Jag kunde komma bra överens med mina kunder. Jag hade nog 30-32 kunder som var säkra kunder och arbetade bara hos mig.

I första året tog jag räkning på ett halvt år. Men senare körde jag på helårsräkning. Nu skall jag försöka igen med halvårsräkning igen. Jag hatat oändligt denna beräkningen. Innan föreningen kom, gick de med priserna efter slumpen. Till exempel min kusin som jag lärde hos, han hade mycket hård betalning, bra betalning. Föreningen fanns inte på den tiden. Han gjorde bra arbete, så att han kunde ta bra betalt. Jag höll styvt på föreningspriserna.